

Ons het ook vir vryheid van korrupte politici geveg

Chris Jones*

[Vryheidsdag](#) in Suid-Afrika herdenk die eerste post-apartheidsverkiesing op 27 April 1994, wat die aanbreek van demokrasie in die land ingelui het.

In 1994 het die meeste Suid-Afrikaners 'n gemeenskaplike begeerte gedeel om die land te sien slaag en sy diverse potensiaal te vervul. Baie van ons was opgewonde oor die nuwe demokrasie en die vryhede wat dit gebring het. Ons was gereed om 'n konstruktiewe bydrae te lewer.

Ongelukkig het ons land oor die afgelope 15 jaar of wat agteruitgegaan. Ongekende skade op verskeie vlakke laat talle Suid-Afrikaners steeds daarvan droom om die werklike voordele van vryheid te ervaar. Ons het swak dienslewering en onbeheerste korrupsie, om net twee te noem. Baie van hierdie skade kan gekoppel word aan 'n gebrek aan morele leierskap, morele insig en morele oordeel. Daarsonder gee politici slegs lippediens aan die verwesenliking van swaarverdiende vryhede.

In 'n onlangse [artikel](#) ter herdenking van Menseregtedag het ek verwys na voormalige pres. Thabo Mbeki se ontkenningsbeleid oor MIV/vigs wat baie Suid-Afrikaners se reg op toegang tot basiese gesondheidsorg geskend het – 'n reg wat in ons [Grondwet](#) verskans word. Ek het aangevoer dat Mbeki se ontkenning direk gelei het tot ons land se huidige hoë MIV-infeksiestoere en baie lewens gekos het.

Ek het ook aangevoer dat Mbeki skuldig is aan ernstige nalatigheid en die verontagsaming van baie mense se gesondheidsregte. Hy behoort na te dink oor sy morele skuld en Suid-Afrikaners om verskoning vra omdat hy nie in ooreenstemming met die Handves van Menseregte opgetree het nie. Hy is aanspreeklik omdat hy as 'n intellektueel van beter moes geweet het.

Natuurlik was daar ook positiewe aspekte tydens Mbeki se tyd as president, veral met betrekking tot die ekonomie en om Afrika hoog op die wêreldagenda te plaas. Wie sal ooit sy beroemde "I am an African"-toespraak in 1996 vergeet.

In 2014 het ek die volgende op [Netwerk24](#) geskryf, gemik op voormalige pres. Jacob Zuma: "Só lyk 'n morele leier, Meneer die President." Ek het 'n soortgelyke argument aangevoer in 'n stuk vir [The Conversation](#) in 2017.

In albei hierdie artikels het ek aangedui wat morele leierskap is en die behoefte aan rolmodelle in hierdie verband beklemtoon. Dit gaan daaroor om deur jou voorbeeld te lei, oor welvaart vir almal, geregtigheid, vertroue en kundigheid, onder meer. Met dit in gedagte, word die morele tekortkomings van voormalige pres. Zuma duidelik sigbaar. Staatskaping is 'n baie goeie voorbeeld van korrupsie en gevolglik immorele gedrag.

As 'n mens morele leierskap, morele insig en oordeel oorweeg, kom Cyril Ramaphosa onvermydelik ter sprake – veral in verband met die Phala Phala-sage, wat [Corruption Watch](#) beskryf het as 'n klassieke voorbeeld van korrupsie.

In Junie 2022 het die [nuus](#) gebreek dat Ramaphosa homself te midde van omstredeheid bevind nadat \$580 000 uit 'n rusbank op sy Phala Phala-wildplaas, naby Bela-Bela in Limpopo, gesteel is. Die voormalige spioenbaas Arthur Fraser het 'n strafregtelike klag teen Ramaphosa ingedien. Hoewel hy

aanvanklik beweer het dat ongeveer \$4 miljoen se onverklaarde buitelandse valuta gesteel is, het latere verslae aangedui dit was \$580 000.

Hierdie geld is betaal deur die Soedanese sakeman Hazim Mustafa, vir buffels wat aangekoop is. Bewyse toon egter dat die verkoop [nie afgehandel is nie, en dit nie eens die bedoeling was nie](#). Dit het die vraag laat ontstaan: waarvoor was die geld regtig?

Op 30 November 2022 het die Speaker van die Parlement die verslag van 'n paneel – bestaande uit drie gerespekteerde regsgeleerdes – ontvang, aangestel deur die Nasionale Vergadering, wat Ramaphosa van “ernstige wangedrag” beskuldig. Hulle het bevind dat daar 'n prima facie-saak teen hom was. In geen verrassende wending nie het hy [enige ongerymdheid ontken](#).

Ironies genoeg het die Nasionale Vergadering teen die implementering van die paneel se bevindings gestem. Voor hierdie stemming het Ramaphosa by die Konstitusionele Hof aansoek gedoen om die verslag onwettig en ongeldig te laat verklaar.

Op daardie stadium het hierdie parlementêre besluit enige proses verhoed wat potensieel daartoe kon lei dat Ramaphosa aangekla word, ten spyte van al die tekens van oortreding. Die Grondwet bevat [byna 40 bepalings](#) wat aan die wetgewer die gesag en die verpligting gee om die uitvoerende gesag verantwoordbaar te hou.

Opposisiepartye het die Suid-Afrikaanse Reserwebank ook beskuldig van ['n onsinverslag en sistematiese toesmering](#). Die Demokratiese Alliansie het die Reserwebank en SARS gevra om die Phala Phala-sage te ondersoek om te bepaal of 'n onwettige geldvloei en geldwassery betrokke was. Intussen het die Minister van Polisie, Senzo Mchunu, aangekondig dat die Onafhanklike Polisie-ondersoekdirektoraat se finale Phala Phala-verslag as [“uiters geheim”](#) geklassifiseer is.

Vir my is die werklike oortreding die feit dat die President, wat gehelp het om ons progressiewe Grondwet te formuleer, [staatsbesoldigde personeel gebruik het](#) om 'n private saak namens hom te hanteer. 'n Saak moes by die naaste polisiestasie geopen gewees het toe hy bewus geword het van die inbraak op sy plaas. In plaas daarvan het hy besluit om staatshulpbronne te gebruik – hulpbronne wat bedoel is om hom as President te beskerm, nie sy private sake nie.

Wat sê dit oor sy morele insig en oordeel? Staan dit nie wydsbeen oor die kruispunt tussen korrupsie in die openbare en private sektor nie? Hoe verskil dit van 'n verkeersbeampte of 'n skoolhoof wat 'n regeringsvoertuig vir private doeleindes gebruik?

In 'n land wat feitlik deurdrenk is met korrupsie en immorele gedrag, kan ons nie toelaat dat 'n politieke elite selektief verantwoordbaarheid toepas en daardeur onregmatige optrede regverdig nie. Dit is nie waarvoor Suid-Afrikaners in April 1994 gestem het nie. Ons het geveg vir baie vryhede, insluitend vryheid van korrupte politici wat morele leierskap en oordeel kortkom.

Om korrupsie effektief te beveg – en sodat Suid-Afrikaners werklik die vrugte van vryheid kan proe – moet diegene in magposisies integriteit, verantwoordelikheid en deursigtigheid demonstreer, en die regering moet optree op 'n wyse wat openbare vertroue bevorder.

Gelukkig is alles nie net onheil en duisternis nie. Ons is baie beter daaraan toe as [voor 1994](#). Byvoorbeeld, toegang tot huishoudelike lopende water en elektrisiteit het toegeneem; miljoene mense is uit uiterste armoede gelig; wette is ingestel en programme onderneem om swart mense en

vroue te bemagtig om in die werkplek te vorder; en ons het vordering gemaak ten opsigte van inklusiwiteit, diversiteit, gelykheid, solidariteit, nierassigheid en nieseksisme.

Op Vryheidsdag kan ons die feit koester dat wanneer leiers val – selfs die sogenaamde onaantasbares – en regerings vervang word, ons swaarverdiende demokrasie en Grondwet sal bly staan. Natuurlik net as ons aanhou veg daarvoor. Dit is 'n voortdurende stryd vir die “siel” van ons nasie, wat grootliks in ons hande is.

**Chris Jones is emeritus-medeprofessor in Sistematiese Teologie en Ekklesiologie aan die Universiteit Stellenbosch.*